

F.M. Dostojevski, ZLOČIN I KAZNA

TEMA:

- osnovna tema u naslovu – zločin i kazna
- elementi kriminalističkog romana: planiranje ubojstva, izvršenje, istraga, sudska presuda i izdržavanje kazne
- istančana psihoanaliza ubojice
- siromaštvo koje uništava ljudsko dostojanstvo
- etička i filozofska tema – «nadčovjek» kojemu je u ime viših ciljeva dopušteno prijeći granicu

VRSTA:

- obilježja kriminalističke književne vrste
- esejistički roman djelomično (rasprave između Porfirija Petroviča i Raskoljnikova)
- psihološki roman – prenosi težište s vanjskih događaja na unutrašnje, misaone i emocionalne sadržaje – pratimo raslojavanje njegove osobnosti, bolesnu, psihičku podvojenost
- socijalni roman – bijeda velegrada: siromaštvo, prostitucija, alkoholizam, ubojstvo, samoubojstvo, ozračje gradskih ulica, trgova, javnih kuća...
- elementi pustolovnog romana: tajno dopisivanje (Svidrigajlov i Dunja), neočekivani i tajni sastanci, zagonetna smrt Marfe Petrovne, nagli, neočekivani obrati

KOMPOZICIJA:

- polifona – svaki glas pjeva svoju melodiju istodobno s drugima
- filozofska pitanja i odgovori: Postoji li oprost?
- Uskrsnuće Lazarevo – ako je Isus mogao uskrsnuti Lazara onda postoji i oprost – otkupljenje grijeha

FABULA:

Dostojevski je podijelio u šest cjelina i epilog.

Započinje upoznavanjem Raskoljnikova, bivšeg studenta, pritisnutog bijedom i opsjednutog idejom o apsolutnoj osobnoj slobodi iznimnih ljudi...

U trenutku kada je na Sonjin nagovor priznao grijeh – poljubio zemlju, ponizio se, pokajao... on nije spoznao potpuno svoj grijeh. Za tu razinu kajanja valjalo je iskreno prihvatiti ljudski svijet takvim kakav jest, bez gađenja, trebalo je biti sposoban opet prići ljudima i moći voljeti.

Povezujući prizor iz Biblije o uskrsnuću Lazarovu s Raskolnikovim uskrsnućem u okrutnom robijaškom okruženju uz Sonju – možemo zaključiti da je, prema autorovu uvjerenju, Raskolnika uskrsnulo i spasilo čudo ljubavi, jednako kao što je Lazara spasilo čudo vjere. Paralelna je autorova priča o Sonjinu «zločinu na sebi», o prostituiranju kojem omogućuje preživljavanje Marmeladovu, Katarini Ivanovnoj i djeci.

Priča o Svidrigajlovu – ubojica i razvratnik, otrovao ženu, mučio slugu, silovao djevojčicu koja se zatim ubila – nudi Raskolnikovu novac za bijeg u Ameriku.

Na životnom raskrižju Raskolnikov se mora opredijeliti za Sonju ili Svidrigajlova.

Oni za razliku od realistički oblikovanih likova postaju simboli junakovih odluka, odnosno suprotstavljenih etičkih načela.

KOMPOZICIJA:

-po načelima glazbene kompozicije «sve je u životu suprotstavljeno»

-gradi usporedne priče kao varijacije na temu, ispreplićući i dovodeći sve likove u vezu s glavnim junakom i zločinom – pisac suprotstavlja intonaciju pojedinih motiva, pružajući tako mogućnost novog uočavanja problema.

Raskolnikovoj neurotičnoj naravi i otuđenju pisac suprotstavlja jednako siromašnog Razumihina koji se uzdržava poštenim radom, snalažljiv je i spreman pomoći u nevolji. Marmeladova pokornost sudbini suprotna je Raskolnikovoj pobuni protiv zla. Sonjina predana vjera i poštovanje života u suprotnosti je s Raskolnikovim ateizmom, Dunjina plemenitost i spremnost na žrtvu u suprotnosti je s Lužinovim egoizmom, karijerizmom i licemjerjem. Svidrigajlovo kršenje svih moralnih zakona – groteskna Raskolnikova ideja o apsolutnoj slobodi.

-polifona, višeglasna kompozicija – s različitih stajališta slikan isti problem – a u ovom romanu je to socijalna bijeda. Prostor romana napučen sve samim bivšim ljudima – «bivši» student, činovnik, život svih na samom dnu siromaštva.

-propada obitelj Marmeladova, Dunja potencijalna žrtva imućnog razvratnika ... sve motivi koji su potvrda njegove ideje da treba «prekoračiti granicu».

Svi likovi dovedeni su u vezu s Raskoljnikovim i zločinom i svi o tome izriču svoje mišljenje – pomoći mu želi jedino Svidrigajlov – cijeli roman izgrađen na konfrontacijama bez naracije sa scenama koje se bez velikih zahvata mogu izvesti kao monodrama ili scenski dijalog – otvoren put dezintegraciji romana (ulomak iz čitanke – raspravljački dijelovi romana – eseji)

LIKОВИ:

RASKOLJNIKOV - sposobnostima predodređen za velika djela nema snage uhvatiti se u koštac s oskudicom, ni volje da se u zadanim okvirima zakona, morala i etičkih temelja kršćanskog svjetonazora bori za svoje vizije.

Njegov doživljaj drugih ljudi pisac najčešće slika riječima «gađenje» i «odvratnost».

Hipohondričan, osamljenik, opsjednut idejom rješavanja društvenog zla uklanjanjem onih koji su smetnja društvenom napretku postaje ubojica.

Nakon ubojstva spoznaje da nema snagu u koju je vjerovao i da ne može ostati ravnodušan prema oduzimanju ljudskog života. Ubojstvo ga odvaja od ljudi. Razapet je između želje da prizna ubojstvo i oslobodi se tereta i straha te jednako snažne želje da lukavstvima izbjegne kaznu.

Samotničko nošenje tereta postaje neizdrživo te Raskoljnikov odlučuje svoj grijeh priznati Sonji (4.dio, 4.poglavlje) koja je također prešla na drugu stranu ubivši sebe da bi učinila dobro djelo.

U karakterizaciji lika pisac se često koristi tehnikom sna Ističući značenje podsvijesti u razumijevanju ljudskih postupaka (scena s kosilicom – dva suprotstavljena svijeta, dječji i okrutnost odraslih – nezaštićenost) to nije obilježje realizma – time pisac značajno utječe na moderne pisce.

Raskoljnikov osjeća sućut (pomaže djevojci, obitelji Marmeladovih).

Grižnja savjest mu je potisnuta (sanja kako lupa sjekirom po glavi Aljonu Ivanovnu – ona se trese od smijeha – sa strane natisnuti ljudi koji šute). Publika u njegovoj svijesti je javno mnijenje – sud javnosti, savjest – babin smijeh slika njegova poraza.

Pred njim su dva puta koja simboliziraju Svidrigajlov i Sonja (put praštanja – nošenja križa). Raskolnikov preporod ne počinje priznanjem – trebalo je dosta vremena i patnje da prihvati dar života kao vrijednost i da upozna kako ni jedno ljudsko biće nije «uš».

Njegov lik predstavlja sudbinu iznimno nadarenih, preosjetljivih nestabilnih intelektualaca koji propadaju na pločnicima otuđenog velegradskog života – česta tema u djelima europskih pisaca s kraja 19. i iz prve polovice 20.st.

SONJA:

Pripada nizu likova žrtava i patnika s petrogradskih ulica. U bezizlazan položaj dovodi je rani gubitak majke, otac slabić i alkoholičar, slabo obrazovanje i nezaposlenost te poticanje pomajke da pomogne preživljavanju obitelji. Usprkos prostituciji ima čistoću osjećaja, dobrotu i suosjećanje crpi iz Biblije koju daje i Raskolnikovu na njegovu tešku putu iskupljenja. Raskolnikovu ubojstvu pisac suprotstavlja Sonju koja je «ubila sebe» iz milosrđa i ljubavi prema drugima. Biblijske asocijacije očite su i u činu moralnog podizanja Raskolnikova. Sonja vjeruje u iskupljenje patnjom, vjeruje u Božje praštanje i život. Njezin savjet o činu javnog pokajanja Raskolnikov najprije odbija i križ od čempresovine ga ispunjava nelagodnom. On cinično nabraja sva zla koja su joj se u životu dogodila i koja ju čekaju – bolesti, ludilo, razvrat, a takva će sudbina zadesiti joj i sestricu Polječku. Negdje u sebi nada se da će ju pridobiti za svoje stajalište ili ispituje njezinu izdržljivost. Sonja se, izmučena «kao da su je nožem ranili» brani riječima «Bog to neće dopustiti» na što joj on odgovara da «Boga možda i nema». Nakon toga, Sonja nemoćno plače. Trebao je iskusiti rad, robiju i bolest da bi konačno prihvatio Sonjina načela dobrote, požrtvornosti i nošenja križa umjesto oholosti i egocentričnosti kojima je do tad robovao.

KATARINA IVANOVNA – dvije scene kojima pisac kreira taj lik dostojne grčkih tragičara.

Prva je epizoda o daći koju priređuje Raskolnikovim novcem i njezina smrt na ulici. Pisac gradi prizore na ispreplitanju pripovjedne i scenske strukture. Sceničnost pisac postiže smišljenim grupiranjem likova. Glavni sudionici čije se sudbine rješavaju,

sporedni likovi koji sudjeluju u razvoju radnje, slučajni promatrači ili znatiželjnici koji komentiraju događaje.

Njen lik u kontekstu glavne teme – Raskoljnika uvjerava da svijet treba mijenjati, ali u njemu postupno razvijena i spoznaja da zločinom nije ništa postigao osim što je ubio sebe.

Likovi: Svidrigajlov, Marmeladov, Porfirije Petrovič, Razumihin, Avdotja Romanovna, Lužin

VRIJEME RADNJE – povijesno određeno 60-ih godina 19.st. Vrijeme trajanja radnje zgusnuto je u nekoliko dana čime pisac simbolično ukazuje na važnost tog vremena u životu glavnog lika. Umjesto epske narativnosti i opširnosti, pisac ostvaruje dramatičnu koncentraciju događaja i promjena u životu ljudi.

Prije ubojstva točno navođeni vremenski odsječci, planiranje – nakon ubojstva vrijeme u funkciji praćenja pomućene, razlomljene svijesti koja je izgubila sposobnost racionalnog odnosa prema vremenu.

PROSTOR – ulice, trgovi, mostovi velegrada i njegove goleme zgrade na stubištima, pragovima, skućenim, tjeskobnim prostorima koji djeluju bolesno i destruktivno. Svima treba «zraka» što je u ovom romanu čista simbolika. Na velegradskim ulicama umiru i ginu siromašni i nesretni (na Sijenskom trgu bogataš pokušava napastovati pijanu maloljetnicu...) Stanovi su stisnuti jedan do drugog te djeluju poput labirinta u kojemu se pojedinac gubi kao osoba.

PRIPOVJEDAČ – ne postoji pouzdani pripovjedač, ovo je roman raspravljanja i dijaloga. Raskoljnikov u dijalogu sa samim sobom i sa čitavim svijetom. Mnogi njegovi monolozi pisani u obliku prividnih dijaloga.

REALISTIČKA OBILJEŽJA ROMANA:

- vremensko lokaliziranje
- slikanje društvenih slojeva
- socijalna motivacija likova, kritički realizam
- istančana psihoanaliza likova
- detaljni opisi gradskih prostora
- zadržavanje zanimljive fabule

- junak romana u središtu radnje

POČECI MODERNOG ROMANA:

- podsvjesna motivacija (tehnika sna, halucinacije)
- filozofska motivacija (teorija o nadčovjeku)
- filozofska ideja kao tema romana
- višestruka motiviranost
- odstupanje od kronološkog tijeka radnje
- subjektivno, slobodno raspolaganje vremenom
- simbolika prostora
- odustajanje od pouzdanog pripovjedača, višestruko interpretiranje događaja
- unutarnji monolozi
- relativiziranje stvarnosti – dijaloški odnos sa svijetom
- esejistička obilježja romana
- dezintegracija književne vrste – odstupanje od klasične romaneskne strukture

Primjeri interpretativnih eseja

Pred Vama je ulomak iz romana *Zločin i kazna* Fjodora Mihajloviča Dostojevskoga. Pozorno ga pročitajte, a zatim i smjernice za pisanje školskoga eseja na sljedećoj stranici. Redoslijed ponuđenih smjernica ne obvezuje Vas u Vašem oblikovanju školskoga eseja. Svoj školski esej oblikujte kao zaokruženu cjelinu (uvod, razradba, zaključak). Prvo pišite na priloženome listu za koncept, a na kraju uredno prepisite na list za čistopis. Esej možete ispravljati na konceptu, ali ne i na čistopisu. Pazite da Vaš školski esej bude pravopisno i gramatički točan. Školski esej treba imati od 400 do 600 riječi.

– (...) I zar zbilja misliš da sam krenuo u to kao budala, grlom u jagode? Krenuo sam kao pametna glava, a baš me je to i upropastilo! I zar zbilja misliš da nisam znao, recimo, bar to: ako sam se već počeo pitati i ispitivati imam li pravo da prigrabim vlast ili nemam, onda to znači – da nemam prava na vlast. Ili, ako već zadajem sebi pitanje: je li čovjek gnjida, onda znači da *za mene* čovjek nije gnjida, nego da je gnjida za onoga kome to uopće ne pada na pamet i tko ide dalje bez pitanja... I čim sam se dane i dane mučio pitanjem: bi li Napoleon to učinio ili ne bi, onda znači da sam već jasno naslućivao da nisam Napoleon... Sve, sve muke tog naklapanja podnio sam, Sonja, i htio sam ih skinuti sebi s vrata, poželio sam, Sonja, da ubijem bez kazuistike, da ubijem radi sebe, samo radi sebe! Čak ni sebe nisam htio u tome obmanjivati! Nisam ubio radi toga da se domognem sredstava i vlasti pa da postanem dobrotvor čovječanstva! Jednostavno sam ubio; radi sebe sam ubio, samo radi sebe: a hoću li ikad postati nečiji dobrotvor ili ću do kraja života, kao pauk, loviti sve oko sebe u paučinu i svima njima piti krv, to mi je u onom trenutku zacijelo bilo sasvim svejedno!... I, što je najvažnije, nisu meni novci bili potrebni, Sonja, kad sam ubio; nisu mi toliko bili potrebni novci koliko nešto drugo... Sve ja to sad dobro znam... Shvati me, kad bih opet išao tim istim putem, možda se ne bih nikad više latio ubojstva. Nešto sam drugo morao doznati, nešto me je drugo guralo naprijed: morao sam tada doznati, i to što prije doznati, jesam li gnjida kao i svi, ili sam čovjek?

Hoću li moći preskočiti zapreku ili neću? Hoću li se odvažiti da se sagnem i uzmem ili neću?
Jesam li puzav stvor ili imam *pravo*...
– Ubijati? Imate li pravo ubijati? – pljesne Sonja rukama.
F. M. Dostojevski, *Zločin i kazna*

Smjernice za pisanje

Smjestite ulomak u kontekst romana, nacionalne književnosti i vremena u kojem je nastao.
Objasnite zašto ovaj roman nije kriminalistički, a ima elemente toga tipa romana.
Objasnite ukratko što je Raskoljnikov učinio. Nemojte prepričavati sadržaj.
Odredite temeljni problem romana i uočite na koji način ovaj ulomak otvara taj problem.
Što je želio o sebi doznati Raskoljnikov svojim činom? Protumačite pitanje zločina, krivnje i kazne.
U kakvome su odnosu kazna i osobni osjećaj krivice? Tko je Sonja Marmeladova i kakva je njezina uloga u dvojbama koje muče Raskoljnikova? U kakvu je odnosu Sonjin stav prema stavu glavnoga junaka?
Odgovorite Sonji na pitanje koje ona postavlja Raskoljnikovu. Kakav je Vaš stav o ideji „prava na zločin”? Obrazložite ga.

2. primjer

To se tisuću puta već napisalo i pročitano. Što se pak tiče moje razdiobe ljudi na obične i neobične, priznajem, da je ta razdioba nešto samovoljna, ali ja to i ne nastojim dokazati točnim ciframa. Ja jedino vjerujem u svoju glavnu misao. A ta je misao da se ljudi po prirodnom zakonu dijele *uopće* na dvije vrste: na nižu (običnu), to jest, da tako rekнем, na materijal, koji služi jedino za rađanje sličnih stvorenja, i na ljude odista, to jest, na one u kojima ima dara ili talenta, da u svojoj sredini reknu novu riječ. Podvrste su tu dabome nebrojene, ali one se dvije vrste razlikuju prilično oštro po svojim crtama: prva vrsta, to jest materijal, to su uopće ljudi, po svojoj prirodi konzervativni, pristojni, žive u poslušnosti i vole da budu poslušni. Oni po mom sudu i moraju da budu poslušni, jer je to njihovo određenje i nikako ih ne ponizuje. Druga vrsta: svi krše zakon, rušioци su ili bar skloni tome, sudeći po sposobnostima. Zločini su tih ljudi, razumije se, relativni i raznoliki: ponajviše oni iziskuju, u jako različitim izjavama, da se u ime boljega razruši današnje. No ako je kome potrebno poradi ideje koraknuti i preko leša i preko krvi, to on može zaista u sebi, po mom sudu, dopustiti sam sebi, da korakne preko krvi što uostalom zavisi o ideji i njezinoj veličini, to zapamtite! Jedino u tom smislu govorim ja u svom članku o njihovom pravu na zločin. (...) Prva je vrsta svagda gospodar sadašnjosti, druga vrsta gospodar budućnosti. Oni prvi čuvaju svijet i množe ga brojem, ovi drugi okreću svijet i vode ga k cilju. I ovi i oni imaju sasvim jednako pravo, da postoje.

F. M. Dostojevski, *Zločin i kazna*

Smjernice za pisanje

Smjestite ulomak u kontekst romana, nacionalne književnosti i vremena u kojem je nastao.
Objasnite ukratko što je Raskoljnikov učinio. Nemojte prepričavati sadržaj.
Odredite temeljni problem romana i uočite na koji način ovaj ulomak otvara taj problem.
Što je navelo Raskoljnikova da razvije iznesenu teoriju? Kako Raskoljnikov dijeli ljude? Predstavite njegovu podjelu i opišite ju. U koju skupinu ljudi Raskoljnikov ubraja samoga sebe na razini svoje teorije? Što se s njim dogodilo kada je svoju teoriju proveo u djelo?
Komentirajte rečenicu iz teksta: *Zločini su tih ljudi, razumije se, relativni i raznoliki: ponajviše oni iziskuju u jako različitim izjavama, da se u ime boljega razruši današnje.*
Smatrate li da se bolji svijet može graditi u krvi postojećega? Obrazložite svoje stavove.